

3. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика : аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>
4. Петровський А. В., Ярошевський М. Г. Психологія : словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. Москва : Политиздат, 1990. 494 с. 4
5. Поваренков Ю.П. Психологія становлення професіонала : учеб. пособие. Ярославль : Изд-во ЯГПУ, 2000. 98 с.
6. Розвиток професійної компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти регіону : збірник матеріалів конференції / За ред. О. В. Пастовенського. Житомир, 2017. 166 с.
7. Чернуха О. В. Професійне зростання психологічні особливості та саморозвиток педагога. *Педагогічна культура викладача вищої школи* : матеріали XLVI навчально-методичної конференції, Харків, 21 листопада 2012 р. Харків, 2012. С. 231–233.
8. Ягупов В. В. Професійний розвиток особистості фахівця: поняття, зміст та особливості. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2015. Т. 175. С. 22-28.

Городельська Ю.С.,
практичний психолог
Старокостянтинівської ЗОШ І-ІІІ ст. №4

Тренінг усвідомленого батьківства як один із ефективних методів побудови партнерських взаємин у тріаді «дитина-сім'я-школа»

Тренінг усвідомленого батьківства – це унікальна форма соціально-психологічної роботи. Це також практичний інструмент для глибокого пропрацювання власне батьківських установок та родинних сценаріїв, які заважають знайти спільну мову з дітьми та є пусковим механізмом для формування дитячих психотравм. Гармонізація дитячо-батьківських стосунків сприяє вирішенню навчально-виховних проблем здобувачів освіти, а також є методом профілактики небажаної поведінки в майбутньому.

Ключові слова: тренінг усвідомленого батьківства, партнерські взаємини, особистість дитини, м'які навички, арт-терапія, сім'я, психологічна компетентність.

Основна робота практичного психолога закладу освіти орієнтована саме на особистість дитини.

Основна професійна потреба практичного психолога – це гармонізація особистості кожної дитини.

Основна проблема практичного психолога – це налагодження ефективної взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу.

Одна справа, коли доросла свідома людина приходить на консультацію і чітко знає, що її турбує. І зовсім інша справа, коли дитину примушують йти до психолога, або приводять самі батьки і формують своє бачення дитячих проблем, яке доволі часто буває хибним. І ось коли вдається розібратися в істинних причинах «небажаних» станів, то не завжди самі батьки морально готові прийняти той факт, що їхня «заслуга» в цьому теж є. Варто констатувати, що часто після тривалої корекційної/консультаційної роботи дитина повертається в те саме деструктивне середовище і нічого не може змінити.

Будучи свідком подібних речей у власній практичній діяльності, перепробувавши безліч стандартних методів просвіти батьків, зроблено висновок, що бажаного результату можна досягти лише практичним шляхом, а саме, через тренінг усвідомленого батьківства. Кожне слово у цьому формулюванні має сенс.

Тренінг – тому що дає практичні вміння і навички.

Усвідомлення – тому що працює через осмислення, розуміння суті проблеми.

Батьківство – тому що стати батьками дуже просто, але універсальної інструкції до кожної дитини не існує. Виховати щасливу дитину без певних базових знань також важко

в наш час. Парадокс в тому, що маса доступної інформації не лише не допомагає, а іноді навіть шкодить людям.

Як зазначає З.І. Ікуніна в своїй статті «Дитячо-батьківські відносини як сукупність взаємних позицій, настанов дітей та їхніх батьків стосовно один одного», найскладнішою і важкою є проблема встановлення оптимальних стосунків у родині між батьками та дітьми в їхні шкільні роки. «Період молодшого шкільного дитинства – це період, коли психічний і соціальний світ дитини помітно розширюється. Якщо до цього все життя дитини проходило головним чином у сім'ї, то з моменту вступу до школи перед нею відкривається більш широкий світ, який складається з однокласників, учителів та інших дорослих і дітей, що проживають по сусідству. Розширення світу дитини відбувається безперервно, хоча і нерівномірно, прискорюючись такими важливими для неї подіями, як вступ до першого класу, вступ до різних клубів, відвідування позакласних занять тощо. Діти молодшого шкільного віку починають більш чітко і повно усвідомлювати конфлікти та напружену обстановку у власних сім'ях. Багато дітей стають свідками сімейних конфліктів у своїй сім'ї або в сім'ях сусідів. Зростаюча спільність дітей з однолітками суттєво впливає на уявлення дітей про себе і своє місце в суспільстві. Більш широкий життєвий досвід відкриває дітям складність сімейних і дружніх взаємовідносин, а також вчить такої поведінки, якої від них чекає суспільство.» - підкреслює автор статті [11].

Вивчаючи міжособистісні відносини в системі „батьки - дитина“, практичний психолог зазвичай звертає увагу на особливості сімейного виховання; батьківські установки і реакції; ставлення батьків до дитини і життя у сім'ї; порушення виховного процесу в сім'ї; причини відхилень у сімейному вихованні; типи виховання; рівень батьківської компетентності, поінформованості про дитину та ін. Ці аспекти взаємовідносин батьків і дітей досліджуються за допомогою наступних соціально-психологічних методик: «Соціограма сім'ї» (Е.Ейдеміллер, В.Юстіцкіс), тест М.Люшера, „Малюнок сім'ї“, які широко використовуються у численних дослідженнях взаємодії завдяки простоті процедури проведення й точності показників, що одержуються в результаті роботи. Широко відома також проєктивна методика Рене Жіля, що досліджує міжособистісні відносини дитини і її сприйняття внутрішньосімейних стосунків [10].

Сучасні дослідження вказують на єдину важливу мету дій батьків – сприяти зростанню саморегулюючої поведінки у своїх дітей. Дисциплінарні міри, засновані на авторитеті батьків, більш ефективні для розвитку саморегуляції у дітей, ніж авторитарні методи насадження дисципліни. Коли батьки звертаються до словесних аргументів і пропозицій, дитина схильна домовлятися з ними, замість того, щоб виказувати відкриту неслухняність. Аргументи батьків звичайно торкаються просоціальної поведінки і дотримання соціальних правил. У батьків, пояснюючих своїм дітям можливі наслідки їхніх дій для інших людей, діти, як правило, мають більшу популярність і володіють інтерналізованими моральними нормами. І навпаки, коли батьки обирають силові методи соціалізації, їхні діти з великими зусиллями розвивають інтерналізовані норми та механізми контролю [2].

Таким чином, у взаємовідносинах дітей з батьками необхідне глибоке розуміння внутрішнього світу дітей, урахування психологічних особливостей, уміння передбачити, яка міра впливу може бути успішною для розвитку особистості дитини, здійснення індивідуального підходу. Молодший школяр емоційний, мислить конкретно, намагаючись наблизити сприйняте до реальної дійсності. Тривалість батьківського впливу визначається міцністю та розумністю їхніх відносин з дитиною, встановлених у період молодшого шкільного віку. У деяких випадках вклад батьків у сумісне регулювання поведінки пригнічує волю дітей, в інших – сприяє збільшенню їх автономії в межах таких відносин. Крім того, взаємодія з батьками дозволяє дітям вправляти і вдосконалювати соціальні навички, які потім стають дуже корисними при взаємодії з однолітками. [8].

Які ж форми співпраці існують на сьогоднішній день між сім'ями та представниками закладів освіти?

1. Загальношкільні та класні батьківські збори.

2.Науково-практичні конференції, що дозволяють знайомити з новинками в педагогічній і психологічній літературі.

3.Відвідування сімей.

4.Психолого-педагогічні консультації для батьків.

5.Індивідуальні бесіди.

6.Індивідуальні форми роботи із самоосвіти.

7. Психологічний лекторій для різних категорій сімей.

8. Ділові ігри та тренінги.

Зупинимось детальніше на проведенні названих форм роботи з батьками. Ефективність батьківських зборів прямо залежить від рівня підготовки педагога або психолога до їх організації та від правильної оцінки місця і ролі пропонованої теми в цілісній структурі психолого-педагогічної роботи. Кожні батьківські збори необхідно завершувати конкретними рекомендаціями, які зрозумілі людям з різним рівнем батьківської мотивації та реально ними здійснені. Участь у зборах лікарів, учених і практиків підвищує їхню значимість для батьків, а систематичність проведення виробляє звичку їх відвідувати. Час і місце проведення зборів мають бути чітко обговорені [9].

Не зважаючи на різну популярність всіх вище вказаних форм, хочеться зазначити, що форми 1-7 мають меншу ефективність порівняно з тренінгами та діловими іграми. Часто на практиці просвітницькі лекції та загальні збори несуть досить абстрактну інформацію, яку батьки не завжди однозначно сприймають. Також існує ризик створити у батьків захисний ефект лікувального сприйняття повідомлення, як такого, що це не має відношення до конкретної дитини або родини.

На разі існує безліч готових тренінгів батьківської ефективності, міжособистісного спілкування тощо [1;9;12]. Але кожен заклад має свої специфічні задачі та проблематику. Отже, заняття варто розробляти виходячи з конкретних завдань.

Дослідивши основні питання, з якими систематично звертаються учасники освітнього процесу до практичного психолога під час консультацій, створено та апробовано авторський тренінг усвідомленого батьківства, метою якого є не лише популяризація психологічної діяльності, але й діагностична та корекційна спрямованість завдяки м'яким методам арт-терапевтичного підходу.

Мета, завдання та структура тренінгу

Категорія учасників: батьки здобувачів освіти.

Кількість учасників тренінгової групи: 8-12 осіб.

Кількість занять: 10.

Приміщення для тренінгу: простора кімната, великий круглий стіл, стільці за кількістю учасників.

Мета тренінгової програми: формування психологічної компетентності батьків, виявлення та аналіз причин небажаної дитячої поведінки, сприяння гармонізації дитячо-батьківських стосунків через усвідомлені дії.

Завдання:

- 1) Сформувати атмосферу довіри в освітньому середовищі;
- 2) Показати, як родинні сценарії та стереотипи впливають на розвиток особистості дітей;
- 3) Познайти батьків з можливими психосоматичними розладами у дітей у вигляді захисних реакцій на певний дискомфорт;
- 4) Розібратися в структурі залежної поведінки та методах її корекції;
- 5) Ознайомити з класифікацією дитячих страхів за віком, патологічних страхів та методами їх профілактики і корекції;
- 6) Сприяти формуванню навичок ненасильницьких методів вирішення конфліктних ситуацій та профілактиці агресивності;
- 7) Вчити батьків розвивати навички фінансової грамотності у дітей;
- 8) Формувати уявлення про причини змін під час проходження дітьми підліткової кризи та ефективні методи взаємодії між дітьми та батьками;

9) Ознайомити з віковими особливостями сприйняття дітьми втрати близької людини, навчити правильно проходити всі етапи горювання;

10) Розвивати емоційний інтелект, навички ефективної комунікації за допомогою Я-висловлювань та вміння вибудовувати конструктивний діалог з різними категоріями людей.

Обладнання та матеріали: папір білий формату А-4, папір блакитний формату А-4, ручки кулькові, олівці кольорові, маркери, фліп-чарт, клубок ниток, плакат із зображенням правил роботи тренінгової групи, пісок/манка, іграшки для пісочної терапії, фольга, одноразові стаканчики, набори МАК.

Структура тренінгу

№ з/п	Тема заняття	Кількість годин
1	«Сім'я реальна vs сім'я ідеальна»	2
2	«Родинні сценарії. Ресурс чи перешкода?»	2
3	«Якщо дитина часто хворіє. Психосоматика дитячих захворювань»	2
4	«Психологія залежної поведінки»	2
5	«Дитячі страхи»	2
6	«Насилля та агресивна поведінка»	2
7	«Діти і гроші»	2
8	«Підліткова криза»	2
9	«Наслідки переживання втрати»	2
10	«Найпоширеніші питання і відповіді»	2

Для тренінгу, крім опрацювання відомих літературних джерел [3;4;5;6;7;8], були підібрані вправи з досвіду роботи відомих психологів та арт-терапевтів таких, як Олена Тараріна, Ольга Гаркавець, Наталя Львова та Світлана Ройз. Вони надають можливість за допомогою малювання, ліплення, роботи з піском та метафоричними картами з максимальним усвідомленням проходити крок за кроком нелегкий шлях назустріч дітям.

В результаті роботи учасники тренінгу усвідомленого батьківства відмічають наступні зміни (за результатами вихідного анкетування):

- Зменшилися очікування стосовно непритаманних дитині форм поведінки;
- Покращилися партнерські стосунки між батьками;
- Зуміли зрозуміти причини вчинків власних батьків та вплив деструктивних родинних сценаріїв на життя сім'ї;
- Зникли деякі симптоми у дітей (біль у животі, головний біль, порушення сну та харчування);
- Врегульовано режимні моменти стосовно використання дитиною гаджетів;
- Усвідомлено проекцію власних страхів на дитячу психіку;
- Дещо знизився рівень агресії завдяки формуванню навичок саморегуляції;
- Батьки навчилися довіряти дітям розпоряджатися кишеньковими грошми, складати фінансові плани;
- Налагодились довірливі стосунки з підлітками;
- Отримали конкретні інструменти, як розмовляти з дітьми різного віку про смерть.

І, найголовніше, в результаті такої трансформаційної роботи у дітей помітно зросла успішність, налагодилась взаємодія в шкільному колективі, зросла самооцінка.

Крім того, даний вид роботи дозволяє різним категоріям батьків відчувати себе не наодинці з власною проблемою. Групова взаємодія дає відчуття безумовного прийняття та підтримки, формує атмосферу довіри та стимулює бажання до саморозвитку.

В підсумку можна схематично зобразити алгоритм роботи практичного психолога в ситуації звернення батьків стосовно навчальних чи виховних проблем дитини.

Список використаних джерел та літератури

1. Акименко Ю.Ф. Тренінг батьківської ефективності. Програма і методика проведення // Практична психологія та соціальна робота. - 1999. №6. - С.21-29.
2. Дорослі й діти: формування емоційних стосунків / Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка. Навчальний посібник за заг. ред. М.Боришевського, Г.Бевз. – К., 2005.
3. Клейберг Ю.А. Психология девиантного поведения: Учебное пособие для вузов. - М: ТЦ Сфера, при участии „Юрайт-М“, 2001. – 160 с.
4. Марінушкіна О.Е., Замазій Б.О. Порадник практичного психолога. – Харків, 2007.
5. Тарарина Е. практикум по арт-терапии в работе с детьми: науч.-метод.пособ./Елена Тарарина. – 2-е изд., дополн. – К.:АСТАМИР-В, 2019. – 256 с. – ил.
6. Тимоховец Е.А. Конфликты подростков и пути их педагогического разрешения. - Минск, 1990. - 191с.
7. Туріщева Л.В. Робота шкільного психолога з батьками. Навчально-методичний посібник для вчителя. – Харків, 2007.
8. Шаргородська С. Насилля в сім'ї: види, наслідки, шляхи подолання //Соціальний педагог. – 2007. – № 2(2). – С.14-16.
9. Шишалова Л.І. Партнерська взаємодія з дитиною. Тренінгові заняття з батьками //Дошкільний навчальний заклад. – 2007. – № 1 (07).
10. <https://l-gallery.ru/uk/oboi/diagnostika-vnutrisemeinyh-otnoshenii-metodiki-detsko-roditelskih/>
11. https://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2008/8_9_2008/36.pdf
12. <https://studfile.net/preview/5259472/page:42/>

Грушецька Л.М.,
соціальний педагог
Кам'янець-Подільської ЗОШ №16 I-III ступенів

Використання елементів казкотерапії в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами

У статті викладено теоретичні та методичні аспекти використання казкотерапії з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). Автор розглядає поняття «казкотерапії» як дієвого методу в роботі психолога для розвитку емоційно-вольової сфери, когнітивної сфери дітей з особливими освітніми потребами; наведено приклади, як казка розвиває самосвідомість дитини, її потенціал у взаєминах з навколишнім та внутрішнім світом.

Ключові слова: казка, казкотерапія, дитина з особливими освітніми потребами.

*«У казках є засоби, які можуть виправити
чи відродити будь-яку втрачену душевну пружину»
Кларіса Пінкола Естес*

Час, у якому ми зараз живемо, наповнений змінами. Модернізація освіти ставить перед педагогами нові задачі й вимоги до професійного самовдосконалення, творчого зростання, а також до організаційних та психолого-педагогічних заходів і технік, які спрямовані на допомогу учасникам навчально-виховного процесу. Для кожної дитини школа повинна стати середовищем саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації, місцем, де надають необхідну підтримку, враховуючи можливості кожного.

Метою статті є проаналізувати вплив казкотерапії на розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

Наразі питання щодо навчання, виховання та соціалізації дітей з ООП стають дедалі актуальнішими. Кожен педагогічний працівник початкової школи першим повинен